

ALICJA MATUSIAK*

EWOLUCJA STRUKTURALNA I MILITARNA BOKO HARAM PO 2009 ROKU

Abstrakt

Artykuł przedstawia ewolucję militarną i strukturalną Boko Haram w Nigerii po 2009 roku, tj. po zmianie przywództwa i rozpoczęciu aktywnej działalności zbrojnej. W tekście przedstawiono zmiany frakcyjne organizacji, szczególną uwagę zwracając na Prowincję Afryki Zachodniej Państwa Islamskiego (ISWAP) i Społeczność Ludzi Sunny, Misji i Dżihadu (JAS), jak również dynamikę pomiędzy tymi grupami. Przeanalizowano podobieństwa i różnice w sposobie funkcjonowania frakcji, a także zbadano rodzaje przeprowadzanych ataków oraz scharakteryzowano ich ofiary. Ponadto zwrócono uwagę na źródła zmian – ideologiczne i militarne.

Słowa kluczowe: Boko Haram, Nigeria, terroryzm, Państwo Islamskie, Al-Kaida.

Wstęp

Od drugiej dekady XXI wieku obserwuje się ekspansję ruchów dżihadystycznych w Afryce Północnej i Zachodniej. Na przestrzeni ostatnich lat wzmocniły one swą pozycję w regionie Maghrebu (skąd wiele z nich się wywodzi), jak i Sahelu. Utrata terenów w Syrii i Iraku sprawia, że Afryka staje się dla nich szczególnie cenna¹. Prym we wspieraniu lokalnych grup islamistycznych wieździe przede wszystkim Państwo Islamskie (IS). Lokalne grupy, walczące w lokalnie rozgrywających się konfliktach, zostają wplątane w międzynarodową sieć IS, które sprawnie korzysta z chaotycznej sytuacji regionu i manipuluje istniejącymi w społeczeństwie podziałami religijnymi czy politycznymi. Niemal cała Afryka Północna i Zachodnia jest obecnie doświadczana konfliktami, w których rolę grają dżihadysty².

* Artykuł powstał na podstawie pracy dyplomowej autorki pt. *Rozwój działalności terrorystycznej Boko Haram w Nigerii*. Licencjat na kierunku: stosunki międzynarodowe (WNPiSM UW).

Autorka jest obecnie studentką na kierunku stosunki międzynarodowe (II stopień). Kontakt: am.matusiak5@student.uw.edu.pl.

¹ K. Pronińska, *Konflikty w Afryce i Jemenie w 2018 r. – ekspansja dżihadystów a wzrost intensywności i umiędzynarodowienia*, „Rocznik Strategiczny 2018/19”, 2019, t. 24, s. 130.

² K. Pronińska, *Współczesne konflikty zbrojne w Afryce i Jemenie: aktywność sił dżihadystycznych a zaangażowanie sił międzynarodowych*, „Rocznik Strategiczny 2017/18”, 2018, t. 23, s. 129–130.

Boko Haram jest częścią tego trendu. Ta powstała w 2002 roku północnonigeryjska organizacja, która zbrojną działalność rozpoczęła w 2009 roku, przeszła w ciągu ostatnich 20 lat drogę od lokalnej, prowadzącej własny meczet, sekty muzułmańskiej do jednego z najkrwawszych ugrupowań terrorystycznych na świecie. Obszar jej działania jest jednym z głównych punktów terroryzmu islamistycznego w Afryce. Zbrojną odsłonę organizacji początkowo wspierała Al-Kaida, a następnie IS. Obecnie największą i najbardziej aktywną frakcją Boko Haram jest Prowincja Afryki Zachodniej Państwa Islamskiego (ISWAP), stowarzyszona z IS i wchodząca w skład jej globalnej sieci. Boko Haram stanowi więc jedno z głównych zagrożeń bezpieczeństwa w regionie oraz wpisuje się w trend ekspansji IS w Afryce, będąc częścią globalnego problemu terroryzmu. Mimo podejmowanych od lat działań antyterrorystycznych, zarówno na poziomie państwowym, jak i międzynarodowym, organizacja nie zaprzestaje swoich działań. Tym samym, aktywność Boko Haram jest bieżącym problemem i niezwykle ciekawym przedmiotem badań, szczególnie zważywszy na to, iż dynamika skali, struktur wewnętrznych oraz metod działania grupy wciąż ulega zmianom.

Rok 2009 jest kluczowy w badaniu rozwoju militarnego i strukturalnego Boko Haram – to wówczas nastąpiła dynamiczna militaryzacja grupy oraz rozpoczął się okres jej najbardziej radykalnej i zabójczej działalności. Zjawisko to jest ściśle związane z zamordowaniem założyciela grupy Muhammada Yusufa przez państwowe służby bezpieczeństwa podczas zamieszek w mieście Maiduguri w lipcu 2009 roku. Prócz Muhammada, podczas 5 dni walk, zginęło 800 osób (zarówno bojowników Boko Haram, jak i cywilów niezwiązanych z grupą), a kolejne 3,5 tysiąca uciekło poza granice miasta³. Następca Yusufa, Abubakar Shekau, całkowicie odszedł od koncepcji radykalnego, lecz pokojowego rozprzestrzeniania myśli salafickiej, która była typowa dla działalności założyciela Boko Haram. Co więcej, zamieszki z roku 2009 przyniosły również zmiany w oczekiwaniach odbiorców działalności grupy, sfrustrowanych działalnością służb bezpieczeństwa. Według ankiety przeprowadzonej przez *The Network for Religious and Traditional Peacemakers* na grupie 120 byłych członków i członkiń Boko Haram, 57% z nich uważało zemstę za ważną lub jedyną przyczynę, dla której dołączyli do organizacji⁴. Z kolei według raportu organizacji *Mercy Corps* „Motywacje i puste obietnice” napisanym na podstawie rozmów z byłymi osobami członkowskimi Boko Haram, społeczeństwa dotknięte nadużyciami służb bezpieczeństwa były źródłem frustracji⁵. Niniejszy artykuł skupia się na ewolucji militarnej i strukturalnej Boko Haram po 2009 roku, a więc bierze pod uwagę wyłącznie okres aktywnej działalności militarnej organizacji.

Podejmując próbę scharakteryzowania militarnego i strukturalnego rozwoju Boko Haram w Nigerii po 2009 roku, tekst odpowiada na poniższe pytania badawcze: w jaki sposób rozwijała się organizacja Boko Haram oraz jej cele po 2009 roku oraz w jaki sposób

³ Amnesty International, *‘Our job is to shoot, slaughter and kill’*. *Boko Haram’s reign of terror in North-East Nigeria*, Londyn 2015, s. 10.

⁴ A. Botha, M. Abdile, *Understanding Boko Haram in Nigeria – Reality and Perceptions*, The Network of Traditional and Religious Peacemakers, 2017, s. 9 – tłum. aut.

⁵ Mercy Corps, *„Motivations and Empty Promises”*. *Voices of Former Boko Haram Combatants and Nigerian Youth*, 2016, s. 14.

zmieniały się metody walki stosowane przez organizację? Zbadany zostanie sposób prowadzenia konfliktu, zakres działań, charakterystyka ataków i ofiar, a także dynamika frakcyjna grupy, zmiany w przywództwie i strukturze wewnętrznej frakcji.

Dynamika frakcyjna Boko Haram oraz zmiany w przywództwie

Śmierć Muhammada Yusufa spowodowała rozproszenie się członków organizacji i rywalizację o władzę. Zarządzaniem grupą zajęła się grupa byłych bliskich współpracowników Yusufa, tworząc *szurę*, czyli radę organizacji. Na nowego przywódcę (*emira* lub *wali*) *szura* powołała Abubakara Shekau, który do tej pory pozostawał zastępcą Yusufa⁶. Wewnątrz tej grupy o władzę rywalizowali również: Khalid al-Barnawi, Mamman Nur, Kaka Allai, Mustapha Chad oraz Abu Maryam⁷. Shekau nadał zarządzanej przez siebie grupie oficjalną nazwę Społeczność Ludzi Sunny, Misji i Dżihadu (arab. *Dżama 'at Ahl as-Sunna ad-Da 'wa wa-al-Dżihad*), w skrócie JAS⁸. Poprowadził politykę organizacji w inną stronę niż robił to Yusuf. Podczas gdy poprzedni przywódca zajmował się przede wszystkim działalnością kaznodziejską i szerzeniem idei *dżihadu*, Shekau zaczął stosować go w praktyce. Otwarcie zwrócił się o wsparcie do Al-Kaidy oraz Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu (AQIM)⁹.

Również rozumienie takfiryzmu – wykluczania osób niespełniających religijnych obowiązków ze wspólnoty – okazało się być bardziej ekstremalne od idei stosowanej wcześniej przez Yusufa. Według Shekau każdy, kto nie przystaje z jego grupą i otwarcie nie udziela jej poparcia jest *kufir* (niewierny) i może zostać wykluczony ze wspólnoty. Toteż *takfir* (uznanie za niewiernego) nakładać można także na muzułmanów żyjących w demokracji i nie podejmujących działań na rzecz jej obalenia czy tych, którzy uciekają z ziem okupowanych przez Boko Haram¹⁰. Mogą stać się więc celem *dżihadu*. Stosowanie ideologii przez JAS usprawiedliwia ich działalność zbrojną wymierzoną w stronę cywili, która zaczęła być stałym elementem działalności¹¹. Od roku 2010 grupa atakowała przede wszystkim szkoły, państwowe instytucje, międzynarodowe instytucje, kościoły¹², deklarując otwartą „wojnę z Chryścijanami”¹³. Podczas jednego z ataków przeprowadzonych w Kano 20 stycznia 2012 roku na budynek rządowy i kościół zabito 200 osób, z których większość stanowiła ludność cywilna. Po tygodniu w mieście zaczęły pojawiać się ulotki potępiające zabójstwa muzułmanów i ogłaszające powstanie nowej, niezależnej od JAS, organizacji islamskiej – Frontu Obrony Muzułmanów w Czarnej Afryce (*Dżama 'at Ansari Al-Musulimin fi Bilad al-Sudan*), w skrócie Ansaru¹⁴.

⁶ S. Brakoniecka, *Boko Haram. Koncepcja reformy islamu w północnej Nigerii*, Warszawa 2018, s. 140.

⁷ P. Ahmed, *Factional Split Inside Boko Haram. Evolving Dynamics and Future Implications*, Cairo International Center for Conflict Resolution, Peacekeeping and Peacebuilding, 2019, s. 3.

⁸ S. Brakoniecka, dz. cyt., s. 140.

⁹ J. Zenn, *Nigerian al-Qaedaism*, „Current trends in islamist ideology”, 2014, nr 16, s. 108.

¹⁰ O.S. Mahmood, N.C. Ani, *Factional Dynamics within Boko Haram*, Institute for Security Studies, 2018, s. 12.

¹¹ J. Zenn, dz. cyt., s. 110.

¹² P. Ahmed, dz. cyt., s. 3.

¹³ J. Zenn, dz. cyt., s. 110.

¹⁴ Tamże.

Ansaru powstało z inicjatywy Khalida al-Barnawiego oraz Mammana Nura – wspomnianych wyżej jako członków *szury*, którzy rywalizowali o tytuł emira JAS. Od 2011 roku wysyłali listy do AQIM, krytykując przywództwo Shekau oraz jego ekstremistyczne poglądy¹⁵. Al-Kaida również była nieprzychylna atakom na cywili, uznając je za krzywdzące dla swojego wizerunku publicznego i zaczęła udzielać wsparcia nowo powstałemu Ansaru. Grupa stała się tym samym *de facto* frakcją Al-Kaidy w Nigerii¹⁶. Nur i al-Barnawi koncentrowali swoją działalność przede wszystkim na porwaniach obcokrajowców, działając w regionie północno-zachodnim, w którym obecność Boko Haram była stosunkowo niska. Charakteryzowała ich niska częstotliwość zabójstw na ludności cywilnej¹⁷. Źródła wskazują na to, że relacja pomiędzy obiema organizacjami była burzliwa, oparta na rywalizacji, ale też sporadycznej wzajemnej pomocy. W listopadzie 2012 roku Shekau wygłosił w nagraniu poparcie dla Al-Kaidy i Ansaru. Grupy miały dzielić się również okupem z porwań¹⁸. Shekau miał jednak również zgłaszać szczegóły lokalizacji Ansaru organom bezpieczeństwa, by wyeliminować konkurencyjną grupę¹⁹. Ansaru zaprzestało ataków w 2013 roku²⁰ i niedługo potem al-Barnawi i Nur ponownie dołączyli do JAS²¹. W styczniu 2020 roku Ansaru na nowo rozpoczęło aktywność, przyznając się do jednego ataku na konwój policjantów w stanie Kaduna²². Dostępne informacje wskazują na to, że organizacja utrzymuje swoje powiązania z Al-Kaidą. Ansaru była niezmiennie wymieniana jako frakcja Al-Kaidy w jej materiałach propagandowych, także w latach zawieszony działalności (gdy jej przywódcy funkcjonowali w ramach niewspieranej przez Al-Kaidę JAS), a wiadomość o ataku została opublikowana na dwóch platformach propagandowych Al-Kaidy²³.

Brak wsparcia JAS przez Al-Kaidę skłonił Shekau do złożenia przysięgi IS w marcu 2015 roku. Organizacja zaakceptowała przysięgę i mianowała przywódcę Boko Haram *wali* Prowincji Afryki Zachodniej Państwa Islamskiego (*Islamic State West Africa Province – ISWAP*)²⁴. Znając historię powiązań Abubakara Shekau z AQIM oraz jego ekstremistyczne poglądy, kalif IS, Abu Bakr al-Baghdadi miał od początku wątpliwości, co do dokonanego wyboru emira. Potwierdziły je listy ze skargami wysyłane do IS przez Mammana Nura oraz Abu Musaba al-Barnawiego, syna Muhammada Yusufa²⁵. W sierpniu Abu Musaba al-Barnawiego ogłoszono nowym *wali* ISWAP na łamach tygodnika IS „Al-Naba”. Shekau odmówił jednak oddania władzy, doprowadzając tym samym do kolejnego rozłamu: powstania frakcji ISWAP, dowodzonej przez al-Barnawiego, oraz frakcji JAS, dowodzonej przez Shekau²⁶.

¹⁵ P. Ahmed, dz. cyt., s. 3.

¹⁶ International Crisis Group, *Curbing Violence in Nigeria (II): The Boko Haram Insurgency*, 2014, s. 27.

¹⁷ J. Zenn, dz. cyt., s. 111–112.

¹⁸ International Crisis Group, dz. cyt., s. 27–28.

¹⁹ C. Weiss, J. Zenn, *Ansaru Resurgent: The Rebirth of Al-Qaeda's Nigerian Franchise*, „Perspectives on Terrorism”, 2021, t. 15, nr 5, s. 48.

²⁰ J. Zenn, dz. cyt., s. 113.

²¹ P. Ahmed, dz. cyt., s. 3.

²² C. Weiss, J. Zenn, dz. cyt., s. 46.

²³ Tamże, s. 51–52.

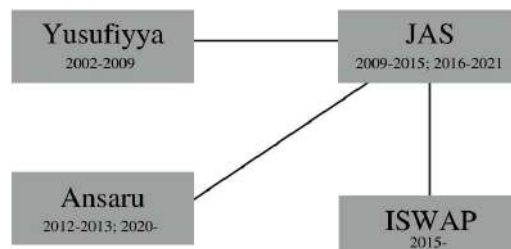
²⁴ P. Ahmed, dz. cyt., s. 3.

²⁵ Tamże.

²⁶ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 10.

Zmianę w przywództwie uzasadniają trzy podstawowe przyczyny wymienione przez Mamma-Nura w nagraniu audio: autorytarny styl przywództwa Shekau; nieumiejętne prowadzenie wojny lub niewielkie umiejętności strategiczne (zależnie od tłumaczenia); ekstremizm ideologiczny²⁷. Szczególnie dużą rolę w rozłamie odgrywał problem rygorystycznego podejścia do definiowania muzułmanów i nakładanie *takfir* na osoby niezwiązane z Boko Haram²⁸ oraz, co za tym idzie, nadmierna przemoc na ludności cywilnej²⁹. Ta sama kwestia poróżniła przed laty Shekau z Ansaru oraz odsunęła od niego Al-Kaidę. W swoim pierwszym wywiadzie dla „Al-Naba” jako *wali* ISWAP, al-Barnawi pisał: „Państwo [Islamskie] zabroniło kierowania agresji w stronę mas ludności muzułmańskiej i nie jest winne tych czynów. (...) Zdecydowanie walczyliśmy z ekstremizmem i utrzymujemy tę walkę”³⁰. Za ekstremistyczne i godne potępienia ISWAP uważa złe traktowanie kobiet (w tym porywanie i przetrzymywanie ich), a także misje samobójcze kobiet i dzieci. Po przejściu władzy przez al-Barnawiego wstrzymano tego typu działania (choć ISWAP przyznało się do dwóch porwań po sierpniu 2016 roku). JAS natomiast kontynuował je z wysoką częstotliwością³¹.

Rysunek 1. Struktura frakcyjna Boko Haram

Źródło: opracowanie własne.

Początkowo obydwie frakcje Boko Haram funkcjonowały niezależnie. Niekiedy współpracowały, czasem toczyły walkę³². Niedługo po rozłamie rozpoczęły rywalizację³³. JAS i ISWAP koncentrowały swoje siły w różnych regionach. JAS był obecny na południu i w centrum stanu Borno, szczególnie wokół lasu Sambisa i przy granicy z Kamerunem³⁴. Wiele kobiet, którym udało się uciec z niewoli Boko Haram wspomina, że obozy, w których były trzymane, znajdowały się w Sambisie³⁵. Tam też obozował Shekau, dalej

²⁷ Tamże, s. 11; P. Ahmed, dz. cyt., s. 3.

²⁸ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 12.

²⁹ E. Pearson, J. Zenn, *Boko Haram, the Islamic State, and the Surge in Female Abductions in Southeastern Niger*, International Center for Counter-Terrorism, 2021, s. 12.

³⁰ Tamże, s. 13 – tłum. aut.

³¹ Tamże, s. 13–14.

³² O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 15.

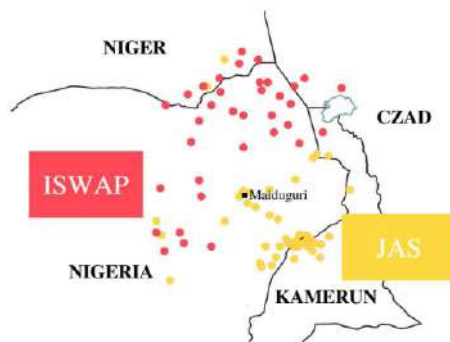
³³ Reuters, *Nigerian army says Islamic State West Africa's new leader killed in military operation*, <https://www.reuters.com/world/africa/nigerian-army-says-islamic-state-west-africas-new-leader-killed-military-2021-10-28/> [23.04.2022].

³⁴ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 22.

³⁵ W. Bauer, *Porwane. Boko Haram i terror w sercu Afryki*, Wołowiec 2017.

w głąb lasu, dzieląc obóz jedynie z dziewczynkami porwanymi z Chibok³⁶. ISWAP pierwotnie zajmował tereny na północy Borno (region jeziora Czad), jednak dokonał ekspansji na północ i wschód stanu Damboa oraz południową część stanu Yobe. ISWAP zajmowało terytoria przede wszystkim na północy od Maiduguri, natomiast JAS na południe od stolicy Borno (rys. 2.)³⁷. Obie organizacje były obecne na północy Kamerunu, a ISWAP swoją działalnością obejmował również Niger i Czad³⁸.

Rysunek 2. Lokalizacje ataków Boko Haram (wybrane) sierpień 2016 – listopad 2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie The Economist, *Boko Haram is becoming even more extreme*, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/11/24/boko-haram-is-becoming-even-more-extreme> [10.05.2022].

Sytuacja uległa zmianie w maju 2021 roku, wraz ze śmiercią samobójczą Abubakara Shekau. W okolicach 18 maja siły ISWAP otoczyły Sambise³⁹ i zaproponowały Shekau, by odpokutował swoje winy i dołączył do nich⁴⁰. W nagraniu upubliczniającym wiadomość o śmierci Shekau, al-Barnawi informuje: „wolał upokorzyć się w życiu po śmierci niż upokorzyć się na ziemi, i natychmiast zabił się detonując ładunek wybuchowy”⁴¹. Bezpośrednio po śmierci Shekau ISWAP rozpoczęło negocjacje z generałami JAS. Osiemnastu z nich natychmiast przyłączyło się do grupy al-Barnawiego⁴². ISWAP zajęło większość terenów należących do JAS, trwale przypieczętowując swoją obecność w Kotlinie Czadu (rys. 3.). Władze organizacji prowadziły również rekrutację wśród byłych członków JAS⁴³, jednak

³⁶ Tamże, s. 47.

³⁷ The Economist, *Boko Haram is becoming even more extreme*, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/11/24/boko-haram-is-becoming-even-more-extreme> [20.04.2022].

³⁸ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 22.

³⁹ International Crisis Group, *After Shekau: Confronting Jihadists in Nigeria's North East*, 2022, s. 2.

⁴⁰ Reuters, *ISWAP militant group says Nigeria's Boko Haram leader is dead*, https://www.reuters.com/world/islamic-state-west-african-province-says-nigerias-boko-haram-leader-is-dead-2021-06-06/?utm_source=iterable&utm_medium=email&utm_campaign=2430856_ [23.04.2022].

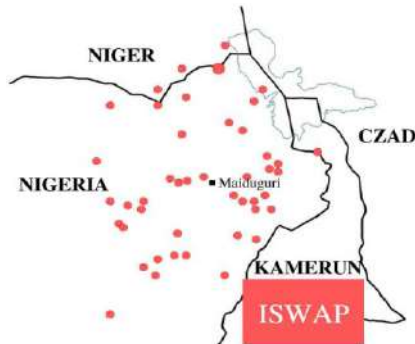
⁴¹ Tamże – tłum. aut.

⁴² International Crisis Group, *After Shekau...*, dz. cyt., s. 4.

⁴³ T. Tayo, *No easy answers to Lake Chad Basin's security dilemmas*, Institute for Security Studies, <https://issafrica.org/iss-today/no-easy-answers-to-lake-chad-basins-security-dilemmas> [23.04.2022].

wielu z nich zdecydowało się poddać zamiast przejść do konkurencyjnej frakcji. Do lutego 2022, co najmniej 2 tysiące bojowników i 30 tysięcy cywilów oddało się w ręce władz Nigerii i Kamerunu⁴⁴. W ciągu jednego tygodnia w marcu 2022 roku poddało się około 7 tysięcy członków ISWAP i JAS⁴⁵. Nadal istnieją frakcje wspierające JAS i stawiające opór zarówno władzom, jak i ISWAP. Największą z nich jest dowodzona przez Ibrahima Bakurę Dorona grupa Bakura, zlokalizowana w okolicy jeziora Czad⁴⁶.

Rysunek 3. Mapa ataków ISWAP (październik 2021–grudzień 2021)

Źródło: opracowanie własne na podstawie International Crisis Group, *After Shekau: Confronting Jihadists in Nigeria's North East*, After Shekau: Confronting Jihadists in Nigeria's North East | Crisis Group [14.05.2022].

Samobójcza śmierć Abubakara Shekau nie jest jedyną kluczową zmianą, która zaszła w przywództwie frakcji Boko Haram w 2021 i 2022 roku. ISWAP, które po rozpadzie JAS jest główną organizacją dżihadystyczną w regionie, zmaga się z utratą kolejnych liderów. Armia nigeryjska ogłosiła śmierć Abu Musaba al-Barnawiego 14 października 2021 roku⁴⁷. Szef sztabu obrony Nigerii, generał Lucky Irabor, poza potwierdzeniem wiadomości nie udzielił więcej informacji. Nie jest więc jasne, czy al-Barnawi zmarł w walkach z rywalizującymi frakcjami, czy w wyniku interwencji wojska⁴⁸. Nowym *wali* wybrano Malama Bako⁴⁹. Jednak już 28 października 2021 roku armia nigeryjska ogłosiła, iż podczas akcji pacyfikacyjnej zabiło przywódcę ISWAP⁵⁰. *Szura* mianowała Sani Shuwarama na

⁴⁴ International Crisis Group, *After Shekau...*, dz. cyt., s. 6.

⁴⁵ Al Jazeera, *Nigeria: 7,000 Boko Haram, other fighters surrender in a week*, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/24/nigeria-7000-boko-haram-other-terrorists-surrender-in-a-week> [28.04.2022].

⁴⁶ International Crisis Group, *After Shekau...*, dz. cyt., s. 5.

⁴⁷ BBC News, *Nigeria says Iswap leader Abu Musab al-Barnawi is dead*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-58576635> [23.04.2022].

⁴⁸ C. Asadu, *Nigerian military says leader of IS-linked group is dead*, AP News, <https://apnews.com/article/africa-chad-nigeria-islamic-state-group-boko-haram-6fcc3b1951a0bec957931e0f80279ab7> [23.04.2022].

⁴⁹ Al Jazeera, *Nigerian official says new leader of ISIL-linked group killed*, <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/22/nigerian-official-says-new-leader-of-isil-linked-group-killed> [23.04.2022].

⁵⁰ Reuters, *Nigerian army says...*, dz. cyt.

następcę Bako⁵¹. 20 marca 2022 roku media obiegrała informacja, iż został on zabity podczas nalotu Nigeryjskich Sił Powietrznych (NAF) na główny obóz grupy, znajdujący się w okolicy jeziora Czad, a kolejnym dowódcą został Mallam Bako George⁵². 22 sierpnia w nigeryjskich mediach pojawiła się kolejna informacja o nalocie NAF i zabiciu przywódcy ISWAP. Rzecznik NAF, Edward Gabkwet, poinformował, iż „NAF nie będzie podawał szczegółowych informacji na temat tych, którzy zostali zneutralizowani”⁵³. Lokalne dzienniki, w tym *Daily Post Nigeria* oraz *The Guardian Nigeria* poinformowały jednak o śmierci Fiya Ba Yurama, który po śmierci Shekau dołączył do ISWAP i został jego przywódcą⁵⁴. Źródła nie podają jednocześnie informacji na temat śmierci Mallam Bako George’a lub zmiany w przywództwie. Do tej pory nie pojawiły się również informacje na temat nowego przywódcy ISWAP.

Struktura wewnętrzna Boko Haram

Dokładna struktura wewnętrzna Boko Haram nie jest znana. Badacze są podzieleni w kwestii tego, czy struktury JAS i ISWAP są wysoce scentralizowane czy też podzielone na komórki cieszące się dużą autonomią⁵⁵. Relacje osób, które funkcjonowały zarówno w ramach JAS oraz ISWAP świadczą o tym, iż różnice w strukturze obydwu frakcji Boko Haram były nieznaczne. Wiele osób zwróciło uwagę na większą dyscyplinę, kontrolę i koordynację działań w ISWAP aniżeli we frakcji dowodzonej przez Shekau. Struktury i stanowiska tworzące organizację są jednak podobne⁵⁶. Większość źródeł powstałych po rozdzieleniu ISWAP i JAS opisuje strukturę Boko Haram całościowo, bez podziału na dwie frakcje. Z dostępnych źródeł, opierających się przede wszystkim na relacjach osób powiązanych z Boko Haram, materiałach propagandowych grupy, listach dowódców grupy i ewaluacjach strategii jej działań⁵⁷, wynika zhierarchizowana struktura.

Na czele grupy stoi przywódca (arab. *wali, emir, Emir ul-Aam* – najwyższy emir). Ma on dwóch zastępców i tylko oni mogą się do niego zwracać. Równolegle funkcjonuje rada dowódców (arab. *szura*), która zależnie od źródła, posiada od siedmiu do trzydziestu człon-

⁵¹ The Nigerian Voice, *Sani Shuwaram Is Islamic State's West Africa Province (ISWAP)'s New Leader*, <https://www.thenigerianvoice.com/news/303442/sani-shuwaram-is-islamic-states-west-africa-province-iswap.html> [23.04.2022].

⁵² O. Sunday, *Air force allegedly kill ISWAP leader, Sani Shuwaram, others*, „The Guardian Nigeria”, <https://guardian.ng/news/air-force-allegedly-kill-iswap-leader-sani-shuwaram-others/> [23.04.2022].

⁵³ W. Odunsi, *Terrorists eliminated as military bombard camp of ISWAP leader, Fiya Yuram*, Daily Post Nigeria – tłum. aut., <https://dailypost.ng/2022/08/22/terrorists-eliminated-as-military-bombard-camp-of-iswap-leader-fiya-yuram/> [12.10.2022].

⁵⁴ O. Sunday, *Many killed as military bombards terrorists' enclave in Sambisa forest*, „The Guardian Nigeria”, <https://guardian.ng/news/many-killed-as-military-bombards-terrorists-enclave-in-sambisa-forest/> [12.10.2022].

⁵⁵ R.P. Curiel, O. Walther, N. O'Clery, *Uncovering the internal structure of Boko Haram through its mobility patterns*, „Applied Network Science”, 2020, 5:18, s. 4.

⁵⁶ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 17.

⁵⁷ R.P. Curiel, O. Walther, N. O'Clery, dz. cyt., s. 5.

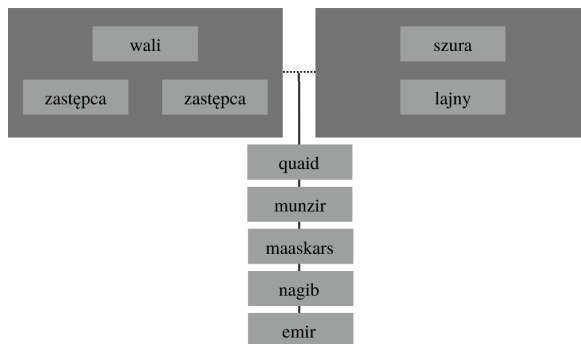
ków. Każdy z członków kieruje osobnym departamentem (ministerstwem, arab. *lajna*). Istnieją departamenty: finansów, zajmujące się rodzinami zamachowców samobójców, propagandy, służby zdrowia, zaopatrzenia w broń i pojazdy, planowania zamachów samobójczych, planowania operacji, wywiadu, moralności, edukacji, zaopatrzenia w pożywienie, opieki społecznej (zależnie od źródła)⁵⁸. Dzięki temu bojownicy Boko Haram mogą między innymi korzystać z lepszej opieki zdrowotnej niż żołnierze armii nigeryjskiej⁵⁹.

W skład hierarchii militarnej wchodzi podejmujący samodzielne decyzje dowódca (arab. *quaid*). Stopień niżej niż *quaid* znajduje się *munzir*. Dowodzą oni *maaskars*, czyli piechotą. Pod nimi znajdują się *nagib*, którzy dowodzą grupami od 10 do 15 bojowników⁶⁰.

Zarządzaniem każdym miastem zdobytym przez Boko Haram zajmuje się *emir*. Sprawuje on władzę również nad okolicznymi wioskami. *Emirami* zostają najczęściej ci członkowie Boko Haram, którzy wywodzą się z zarządzanego przez siebie regionu⁶¹.

Nie wiadomo na pewno, jak duża jest liczba komórek podejmujących samodzielnie działania terrorystyczne, a także jak duża jest ich rzeczywista autonomia oraz do jakiego stopnia muszą konsultować swoje działania z przywódcami i *szurą*. Zdaje się, że fragmentacja grupy jest wysoka⁶². Boko Haram wpisuje się tym samym we współczesny trend funkcjonowania grup terrorystycznych w modelu sieciowym, aniżeli modelu silnej hierarchizacji, a także przydzielania dużej autonomii poszczególnym komórkom. Ta ostatnia cecha jest charakterystyczna szczególnie dla współczesnych organizacji islamistycznych⁶³.

Rysunek 4. Struktura wewnętrzna Boko Haram

Źródło: opracowanie własne.

⁵⁸ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 16; I. Borarosova, A. Walter, O. Filipec, *Global jihad: Case studies in Terrorist Organizations*, Gdańsk 2017, s. 146; Amnesty International, dz. cyt., s. 17; W. Bauer, dz. cyt., s. 104.

⁵⁹ W. Bauer, dz. cyt., s. 104.

⁶⁰ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 16; Amnesty International, dz. cyt., s. 5.

⁶¹ Amnesty International, dz. cyt., s. 5.

⁶² R.P., Curiel, O. Walther, N. O’Clery, *Uncovering the internal structure of Boko Haram through its mobility patterns*, „Applied Network Science”, 2020, nr 5, s. 18.

⁶³ M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne – „nowy” problem bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] R. Kuźniar et al., *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Warszawa 2012, s. 87–88.

Również przy określaniu liczby członków organizacji najczęściej szacuje się ogólną liczbę członków Boko Haram, bez podziału na ISWAP i JAS. W 2015 roku (przed podziałem), *Amnesty International* szacowało liczbę członków na ok. 15 000⁶⁴. W 2018 roku (po podziale) *Reuters* informował, że według analityków szeregi ISWAP zasilą od 3000 do 5000 bojowników, a frakcję Shekau połowa tej liczby⁶⁵. We wrześniu 2021 roku (po śmierci Shekau) *The New York Times* szacował, że sieć członków Boko Haram liczyła od 1500 bojowników do 40 000 członków, wliczając w to bojowników, ich rodziny oraz osoby porwane⁶⁶. Porywani chłopcy są często szkoleni w walce, stąd należy brać ich pod uwagę w określaniu liczby członków Boko Haram. W latach 2014–2016 liczba porwanych i wyszkolonych do walki dzieci wyniosła 10 000⁶⁷. Dodatkowo, według szacunków International Crisis Group, tereny znajdujące się obecnie pod kontrolą ISWAP zamieszkuje 800 000 do 3 milionów osób⁶⁸.

Źródła finansowania Boko Haram

Źródła dochodów Boko Haram są zdywersyfikowane. Przed 2009 rokiem podstawę finansowania działalności stanowiło prowadzenie przez członków mikroprzedsiębiorstw (najczęściej taksówkarskich), udzielanie pożyczek oraz system składek członkowskich⁶⁹. Część z tych metod nadal jest stosowana – w lutym 2022 władze Nigerii ogłosiły odkrycie sieci finansowania Boko Haram i ISWAP, w której skład wchodziło 96 sponsorów. Powiązано z nimi 123 przedsiębiorstwa i 33 kantory⁷⁰. Obecnie u podstaw źródeł dochodu organizacji znajduje się wykorzystywanie ludności cywilnej regionów, w których Boko Haram ma swoje wpływy. Są to zarówno kradzieże (bydła, sprzętu wojskowego, kosztowności)⁷¹, jak i wymuszenia, na przykład żądanie opłat przez ISWAP za możliwość bezpiecznego wypasania zwierząt. Opłata za zapewnienie bezpieczeństwa wynosi 2500 naira (\$6) za krowę i 1500 naira (\$3,6) za mniejsze zwierzęta⁷². Oferowanie bezpieczeństwa za opłatą (czyli możliwości pracy) jest standardową praktyką ISWAP. Nie stosuje jej jednak JAS. Frakcja Shekau rzadziej pozwalała ludności lokalnej na kontynuację swojej pracy po odprowadzeniu opłaty. Częściej pozbawiała ich życia i przejmowała źródła dochodu

⁶⁴ Amnesty International, dz. cyt., s. 15.

⁶⁵ P. Carsten, A. Kingimi, *Islamic State ally stakes out territory around Lake Chad*, „Reuters”, <https://www.reuters.com/article/us-nigeria-security-idUSKBN110063> [17.05.2022].

⁶⁶ R. Mclean, I. Alfa, *Thousands of Boko Haram Members Surrendered. They Moved In Next Door*, „The New York Times”, <https://www.nytimes.com/2021/09/23/world/africa/boko-haram-surrender.html> [17.05.2022].

⁶⁷ D. Hinshaw, J. Parkinson, *The 10,000 Kidnapped Boys of Boko Haram*, „The Wall Street Journal”, <https://www.wsj.com/articles/the-kidnapped-boys-of-boko-haram-1471013062> [17.05.2022].

⁶⁸ International Crisis Group, *After Shekau...*, dz. cyt., s. 11–12.

⁶⁹ M.S. Stempień, *Boko Haram 2002–2020. Czarne flagi nad Nigerią*, Siedlce 2020, s. 77.

⁷⁰ Africa News, *96 terrorism financiers uncovered in Nigeria*, <https://www.africanews.com/2022/02/04/96-terrorism-financiers-uncovered-in-nigeria/> [17.05.2022].

⁷¹ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 77.

⁷² P. Carsten, A. Kingimi, *Islamic State ally stakes out territory around Lake Chad*, „Reuters”, <https://www.reuters.com/article/us-nigeria-security-idUSKBN110063> [17.05.2022].

w całości⁷³. Obydwie frakcje dopuszczają się z kolei kradzieży bytła na szeroką skalę. Ocenia się, że milionowe przychody z tej działalności są jednym z głównych źródeł dochodów Boko Haram⁷⁴. Podobnie lukratywne są porwania dla okupu, szczególnie cudzoziemców. Boko Haram zarobiło ponad 20 milionów dolarów na porwaniach cudzoziemców (porwanych najczęściej na północy Kamerunu) w latach 2013–2014⁷⁵. Często dochodzi również do porwań osób zamieszkujących Nigerię, które generują wprawdzie mniejsze zyski, jednak mogą być częściej wykonywane⁷⁶. Od 2010 roku grupa zajmuje się również napadami bankowymi⁷⁷. Do 2014 roku przyniosły one zyski w postaci 6 milionów dolarów. Liczba napadów spadła w ciągu ostatnich kilku lat ze względu na zmniejszenie się kontrolowanego terytorium⁷⁸. Ponadto ISWAP otrzymuje wsparcie finansowe od IS. Nie jest jasne, jakiej wysokości są przekazywane opłaty oraz jak często są wysyłane⁷⁹.

Ataki i ofiary Boko Haram

Boko Haram oraz jej frakcje od lat pozostaje jedną z najbardziej zabójczych organizacji terrorystycznych na świecie. W 2014 roku zajęła pod tym względem pierwsze miejsce, zabijając 6644 osoby⁸⁰. Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) szacuje, że liczba ofiar śmiertelnych konfliktu z dżihadystami na północy Nigerii wyniosła 350 000 do końca 2020 roku⁸¹. Szczegółowe dane na temat ataków Boko Haram dostępne są w corocznych, publikowanych od 2015 roku, raportach Globalnego Wskaźnika Terroryzmu (*Global Terrorism Index – GTI*). Raporty traktują Boko Haram całościowo, nie dzieląc danych pomiędzy JAS a ISWAP. Wyjątkami są rok 2020, gdyż nie wydano pełnego raportu GTI zawierającego dane w tym okresie, a także rok 2021, w którym ze względu na rozpad JAS, rozróżnienie danych dotyczących JAS i ISWAP było ułatwione. Upadek JAS sprawił jednak, iż Boko Haram rozumiane jako JAS oraz ISWAP przestało być na tyle zabójczą grupą, by zostać szeroko opisane w raportach. Tym samym większość danych opisujących aktywność terrorystyczną Boko Haram znajduje się w zakresie od 2014 do 2019 roku.

Poza rokiem 2016 oraz 2018, gdy następował wzrost ataków ze strony ekstremistycznych grup Fulanów, Boko Haram odpowiadało za większość zabójstw dokonanych w wyniku działalności terrorystycznej w Nigerii (rys. 5.). Najbardziej zabójczym rokiem w działalności Boko Haram był rok 2014. Obecnie następuje spadek aktywności terrorystycznej ISWAP i JAS, a także ich udziału w całej aktywności terrorystycznej Nigerii.

⁷³ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 31.

⁷⁴ Tamże, s. 32.

⁷⁵ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 32.

⁷⁶ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 78.

⁷⁷ Amnesty International, dz. cyt., s. 14.

⁷⁸ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 78.

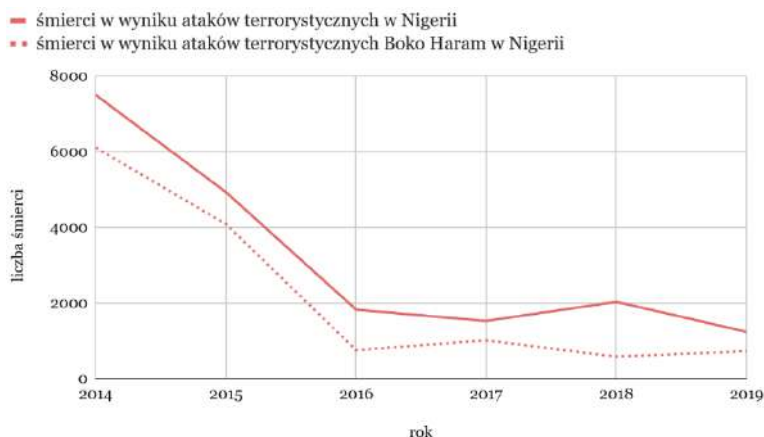
⁷⁹ International Crisis Group, *After Shekau...*, dz. cyt., s. 10.

⁸⁰ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2015. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2015, s. 41.

⁸¹ Reuters, *Northeast Nigeria insurgency has killed almost 350,000 – UN*, <https://www.reuters.com/world/africa/northeast-nigeria-insurgency-has-killed-almost-350000-un-2021-06-24/> [18.05.2022].

W 2021 roku liczba ataków terrorystycznych w kraju spadła o 50% oraz o 71% w stanie Borno (na którym koncentruje się większość ataków Boko Haram)⁸². W tym samym roku JAS było odpowiedzialne za zaledwie 8% ataków w Nigerii (należy pamiętać, że w maju nastąpiła śmierć Shekau). 36% ataków przeprowadziło ISWAP, a kolejne 44% ataków nie zostało przypisane do żadnej grupy zbrojnej⁸³. ISWAP jest obecnie najbardziej zabójczą organizacją terrorystyczną w regionie Sahelu⁸⁴.

Rysunek 5. Śmierć w wyniku ataków terrorystycznych w Nigerii oraz ataków terrorystycznych dokonanych przez Boko Haram w Nigerii w latach 2014–2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów *Global Terrorism Index*.

Oprócz zwrócenia uwagi na całość ataków przeprowadzanych przez Boko Haram, warto scharakteryzować najbardziej śmiertelne działania terrorystyczne w skali roku. W latach 2014–2018 każdy z nich miał miejsce w Nigerii. W roku 2019 atak z największą liczbą ofiar śmiertelnych miał miejsce w Kamerunie (tabela 1.). Dodatkowo, w latach 2014–2017 w każdym z wymienionych ataków największą grupą zamordowanych była ludność cywilna, z czego w 2017 roku zaatakowano grupę, w której skład również wchodził żołnierze. W roku 2018 i 2019 najbardziej śmiertelnymi atakami były ataki na bazy wojskowe, kolejno Nigerii i Kamerunu. W roku 2014 atakiem o najwyższej liczbie ofiar śmiertelnych był atak na budynki mieszkalne w mieście Gamboru, przeprowadzony w maju, przy użyciu broni palnej i materiałów wybuchowych⁸⁵. W 2015 roku zaatakowano miasto Baga i okoliczne wioski, niszcząc 16 z nich i zabijając ok. 2000 osób. Był to nie tylko najbardziej zabójczy atak Boko Haram, ale również jeden z najbardziej zabójczych w historii Nigerii. Również w tym przypadku skorzystano przede wszystkim z broni

⁸² Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022. Measuring the Impact of Terrorism*, 2022, s. 14.

⁸³ Tamże, s. 25.

⁸⁴ Tamże, s. 5.

⁸⁵ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2015...*, dz. cyt., s. 12.

palnej⁸⁶. W 2016 roku atakiem o najwyższej liczbie ofiar śmiertelnych ponownie był atak na wioskę. Zaatakowano wioskę Dalori, zabijając 85 osób i korzystając z tych samych rodzajów broni, co w poprzednich latach⁸⁷. Najbardziej zabójczy atak w roku 2017 odbiega od trendu z lat 2014–2016. Był to atak w okolicach miasta Jibi na grupę *Frontier Exploration Services*⁸⁸, w której skład wchodził: pracownicy korporacji naftowej *Nigerian National Petroleum Corporation* (NNPC), wykładowcy Uniwersytetu w Maiduguri, członkowie Cywilnej Grupy Zadaniowej (*Civilian Joint Task Force – CJTF*), stworzonej w Maiduguri do walki z siłami Boko Haram oraz personel wojskowy⁸⁹. Zabito 69 osób, z czego większość stanowili cywile⁹⁰. W 2018 roku, mimo wzrostu aktywności Boko Haram, żaden z ataków przeprowadzonych przez grupę nie znalazł się wśród 20 światowych ataków o najwyższej śmiertelności, w związku z czym w raporcie GTI nie można znaleźć informacji o najbardziej zabójczym ataku przeprowadzonym w tym okresie. Inne źródła podają, iż był to atak przeprowadzony w listopadzie na bazę wojskową w Metele, podczas którego życie straciło 118 żołnierzy⁹¹. Najbardziej śmiertelnym atakiem w 2019 roku był atak przeprowadzony na bazę wojskową w Darak, na północy Kamerunu. Zmarło 101 żołnierzy oraz cywilów. Do ataku użyto wyrzutni rakietowych⁹².

Tabela 1. Ataki o najwyższej śmiertelności przeprowadzone przez Boko Haram w skali roku w latach 2014–2019

Rok	Informacje na temat ataku		
	Liczba ofiar	Miejscowość	Państwo
2014	315	Gamboru	Nigeria
2015	2000	Baga	Nigeria
2016	85	Dalori	Nigeria
2017	69	Jibi	Nigeria
2018	118	Metetele	Nigeria
2019	101	Darak	Kamerun

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów *Global Terrorism Index*.

Powyższe informacje pozwalają dostrzec odwrócenie stałego do 2016 trendu – atakowania wiosek i miejscowości zamieszkałych przez ludność cywilną na rzecz walki z siłami wojskowymi. W dostępnych statystykach udziału prywatnych cywilów we wszyst-

⁸⁶ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2016. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2016, s. 50.

⁸⁷ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2017. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2017, s. 13.

⁸⁸ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2018. Measuring the Impact of Terrorism*, 2018, s. 11.

⁸⁹ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 109.

⁹⁰ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2018...*, dz. cyt., s. 17.

⁹¹ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 111.

⁹² Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2020. Measuring the Impact of Terrorism*, 2020, s. 16.

kich zabójstwach spowodowanych przez ataki Boko Haram w latach 2014–2016 również widać tendencję spadkową: cywile stanowili kolejno 77%, 73% oraz 70% w roku 2014⁹³, 2015⁹⁴ i 2016⁹⁵. Wśród ofiar śmiertelnych ataków przeprowadzonych w Kamerunie w 2019 roku, 50% zmarło podczas ataków na cywilów, natomiast 48% podczas ataków na cele wojskowe⁹⁶. Spadek wskaźnika cywilnych ofiar śmiertelnych jest związany z rosnącą dominacją ISWAP. Frakcja al-Barnawiego znacznie częściej niż frakcja Shekau atakowała cele militarne. W 2021 roku to właśnie one stanowiły ponad połowę celów atakowanych przez ISWAP⁹⁷. W 2015 roku Abu Musab al-Barnawi powiedział w wywiadzie dla *Al-Naba*: „Państwo [islamskie] zabroniło uderzania w masy osób należące do islamu i nie jest winne takich działań”⁹⁸. W odpowiedzi, uznając to za osobisty atak, Shekau upublicznił nagranie audio, w którym mówił: „Jasno powiedziałem, że jestem przeciwny zasadzie, wedle której ktoś żyjący w społeczeństwie z niewiernymi bez publicznej opozycji w stosunku do tych niewiernych lub złości na nich, jak powiedziano w Koranie, może być prawdziwym muzułmaninem”⁹⁹. Dodatkowo ataki JAS na ludność cywilną w miastach i wsiach były częstsze, ale mniej śmiertelne niż ataki ISWAP¹⁰⁰. Szczególnie dużą uwagę JAS skupiało na przeprowadzaniu ataków samobójczych w Maiduguri, miejscu „narodzin” Boko Haram¹⁰¹. Mimo preferencji ISWAP w atakowaniu celów militarnych (co jest spójne ze wskazaną wcześniej ideologią grupy), wzrósł odsetek zabójstw cywilów w wyniku jej działań terrorystycznych – z 11 w 2020 roku do 19 w 2021 roku¹⁰².

Stosowane metody walki

Preferowane metody walki grupy Boko Haram uległy zmianom na przestrzeni lat. W 2014 roku większość ataków przeprowadzona była za pomocą karabinów maszynowych¹⁰³. W 2015 roku zanotowano wyraźny wzrost ataków bombowych oraz z użyciem ładunków wybuchowych, jednak większość ataków nadal stanowiła napaść zbrojna, z użyciem karabinów maszynowych i noży. Wzrost użycia ładunków wybuchowych wiązał się ze szkoleniami w tym zakresie, które dla bojowników Boko Haram przeprowadziło Al-Shabaab. Dodatkowo ataki z użyciem ładunków wybuchowych lub bomb mają niskie koszty ludzkie i finansowe, w porównaniu do napaści zbrojnej¹⁰⁴. W 2013 roku Boko Haram przeprowadziło 35 ataków bombowych, w których śmierć poniosło 17 osób. W 2015 liczba

⁹³ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2015...*, dz. cyt., s. 41.

⁹⁴ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2016...*, dz. cyt., s. 54.

⁹⁵ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2017...*, dz. cyt., s. 74.

⁹⁶ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2020...*, dz. cyt., s. 16.

⁹⁷ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022...*, dz. cyt., s. 25.

⁹⁸ E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 13 – tłum. aut.

⁹⁹ Tamże – tłum. aut.

¹⁰⁰ O.S. Mahmood, N.C. Ani, *Factional Dynamics...*, dz. cyt., s. 19.

¹⁰¹ Tamże, s. 22.

¹⁰² Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022...*, dz. cyt., s. 25.

¹⁰³ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2015...*, dz. cyt., s. 41.

¹⁰⁴ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 126.

ataków wyniosła już 156, a liczba ofiar śmiertelnych 1638¹⁰⁵. W 2014 roku ataki bombowe stanowiły 24% wszystkich ataków przeprowadzonych przez Boko Haram, natomiast w 2016 roku wskaźnik ten wzrósł do 44%. Większość ataków bombowych i z użyciem ładunków wybuchowych stanowią misje samobójcze. W 2015 roku stanowiły one 29% wszystkich ataków. W 2016 roku wskaźnik ten wzrósł do 35%¹⁰⁶. W 2017 i 2018 roku Boko Haram przeprowadziła szczególnie dużo ataków samobójczych. W 2017 roku stanowiły one 46% wszystkich przeprowadzonych ataków¹⁰⁷. W 2018 roku Boko Haram uplasowało się na pierwszym miejscu w rankingu światowych grup terrorystycznych o najwyższej liczbie przeprowadzonych misji samobójczych¹⁰⁸. Po 2018 roku nastąpił zwrot. W 2019 roku ataki samobójcze stanowiły już 7% ataków, spadła również ich śmiertelność z 15 (atak samobójczy w 2014 roku) do 4 (atak w 2019 roku). Najpopularniejszą metodą walki ponownie stały się napaści zbrojne, a także porwania¹⁰⁹. Wiedząc, iż JAS preferuje atakowanie ludności cywilnej oraz korzystanie z ataków samobójczych¹¹⁰, a także znając strategię IS polegającą przede wszystkim na atakowaniu celów militarnych i przeprowadzaniu napaści zbrojnych¹¹¹, można przypuszczać, że spadek popularności ataków samobójczych wiązał się ze wzrostem siły i znaczenia ISWAP w regionie. Po 2016 roku wszystkie misje samobójcze kobiet przypisywane w statystykach Boko Haram zostały przeprowadzone przez JAS, gdyż ISWAP zabronił tego rodzaju walki¹¹².

Znamienną cechą Boko Haram jest wysoki wskaźnik feminizacji ataków bombowych. Istnieje szereg przyczyn, dla których ataki samobójcze przeprowadzane przez kobiety są efektywne i korzystne z punktu widzenia zarządzania grupą terrorystyczną. Po pierwsze, kobiety są społecznie uznawane za bardziej niewinne i mniej groźne od mężczyzn, wzbudzając tym samym mniej podejrzeń. Po drugie, przeprowadzanie kontroli osobistej jest utrudnione, ponieważ w państwach muzułmańskich nieakceptowane jest przeszukiwanie kobiet przez funkcjonariuszy. Funkcjonariuszek jest z kolei znacząco mniej niż funkcjonariuszy¹¹³. Ich liczba w Nigerii ulega jednak wzrostowi ze względu na rozpoznanie przez władze zagrożenia, jakie stanowi niemożność przeprowadzania kontroli osobistej kobiet¹¹⁴. Po trzecie, wykorzystanie kobiet do przeprowadzania zamachów jest tanie oraz rozsądne z logistycznego punktu widzenia. Według słów jednego z byłych bojowników Boko Haram: „wykorzystanie kobiet [do ataków samobójczych] pozwala ci oszczędzić swoich mężczyzn”¹¹⁵. Po czwarte, ubrania muzułmanek pozwalają na lepsze ukrycie ładunków niż ubrania mężczyzn. O świadomym wykorzystaniu tego atutu przez Boko Haram świadczą przypadki przebie-

¹⁰⁵ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2016...*, dz. cyt., s. 27.

¹⁰⁶ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2017...*, dz. cyt., s. 74.

¹⁰⁷ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2020...*, dz. cyt., s. 16.

¹⁰⁸ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2019. Measuring the Impact of Terrorism*, 2019, s. 16.

¹⁰⁹ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2020...*, dz. cyt., s. 16.

¹¹⁰ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 19.

¹¹¹ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022...*, dz. cyt., s. 16.

¹¹² E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 14.

¹¹³ J. Warner, H. Matfess, *The Unexpected Operational and Demographic Characteristics of Boko Haram's Suicide Bombers*, Combatting Terrorism Center at West Point, 2017, s. 29.

¹¹⁴ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 131.

¹¹⁵ J. Warner, H. Matfess, dz. cyt., s. 29 – tłum. aut.

rania bojowników za kobiety podczas misji samobójczych¹¹⁶. W latach 2014–2018 Boko Haram było odpowiedzialne za 87% śmierci poniesionych w wyniku misji samobójczych kobiet na świecie, przeprowadzając co najmniej 146 ataków o 900 ofiarach śmiertelnych¹¹⁷. Do czerwca 2017 roku, spośród 434 zamachowców samobójczych kobiety stanowiły 72,2%, których płeć udało się zidentyfikować¹¹⁸. Dodatkowo, do roku 2018 jedna trzecia zamachowczyń była nieletnia¹¹⁹. Z kolei według Funduszu Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF), 80% dzieci wykorzystywanych do zamachów bombowych to dziewczynki. W 2016 roku 30 dzieci zmuszono do samobójczej śmierci. Często były uprzednio narkotyzowane¹²⁰. Wysokie wykorzystanie dzieci i kobiet w misjach samobójczych było typowe dla frakcji Shekau. ISWAP rekrutuje w tym celu przede wszystkim mężczyzn¹²¹.

Kolejnym działaniem typowym dla Boko Haram były porwania kobiet. Zdecydowana większość z nich przeprowadzana była przez JAS. ISWAP poddaje porwania muzułmanek krytyce, oskarżając Shekau o złe traktowanie kobiet i sprzeciwiając się m.in. głośnemu porwaniu dziewczynki z Chibok¹²². Porwanie to przyniosło Boko Haram rozgłos światowej skali i pomogło w rozprzestrzenieniu informacji o działalności grupy. J. Warner oraz H. Matfess zauważają, że drastyczny wzrost samobójczych zamachowczyń w szeregach Boko Haram wystąpił dopiero po tym, jak sprawa dziewczynki z Chibok stała się medialna. Wnioskują, że Shekau zauważywszy, jaki szok wzbudza wykorzystywanie kobiet, zaczął robić to na coraz szerszą skalę. Porwanie z Chibok sprawiło, że światowa opinia publiczna po raz pierwszy usłyszała o Boko Haram¹²³. Bojownicy JAS mieli porwać dziewczynki przypadkiem – 14 kwietnia 2014 roku udali się do szkoły średniej w Chibok po blok do silnika, który znajdował się w szkole ze względu na prowadzone kilka tygodni wcześniej prace budowlane na jej terenie. Nie znalazłszy celu swojej wyprawy, zdecydowali się porwać 276 uczennic¹²⁴. Ponad 50 z nich uciekło w trakcie porwania. Pozostałe przetrzymywano w obozie w lesie Sambisa¹²⁵. Kobiety porwane z wioski na północy Nigerii w wywiadach z W. Bauerem wspominają, że dziewczynki uczyły je islamu. Dwie z nich pełniły też funkcję służących żony Shekau¹²⁶. Zarówno przed porwaniem z Chibok, jak i po nim, Boko Haram więziło tysiące kobiet i dziewczynki, a sporadycznie także mężczyzn i chłopców porwanych ze zdobytych miast i wiosek. Zamknięte obozy, w których przetrzymują swoje ofiary, najczęściej tworzone są na terytorium podbitych miejscowości¹²⁷. Jeśli porywani są chłopcy lub

¹¹⁶ Tamże, s. 29.

¹¹⁷ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2019...*, dz. cyt., s. 5.

¹¹⁸ J. Warner, H. Matfess, *The Unexpected Operational...*, dz. cyt., s. 29–30.

¹¹⁹ Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022...*, dz. cyt., s. 16.

¹²⁰ S. Osborne, *Boko Haram increasingly using drugged children as suicide bombers, warns Unicef*, The Independent, 2017, <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/boko-haram-children-suicide-bombers-drugged-children-unicef-warn-nigeria-cameroon-niger-chad-a7680366.html> [22.05.2022].

¹²¹ O.S. Mahmood, N.C. Ani, dz. cyt., s. 19.

¹²² E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 13.

¹²³ J. Warner, H. Matfess, dz. cyt., s. 30.

¹²⁴ M.S. Stempień, dz. cyt., s. 100–101.

¹²⁵ Amnesty International, dz. cyt., s. 66.

¹²⁶ W. Bauer, dz. cyt., s. 63.

¹²⁷ Tamże, s. 53.

mężczyźni, zmuszani są oni do walki w szeregach organizacji¹²⁸. Młode kobiety wydawane były za mąż za bojowników. Starsze pracowały jako niewolnice. Jeśli jakaś kobieta została wybrana do przeprowadzenia misji samobójczej, przenoszono ją do osobnego centrum szkoleniowego¹²⁹. Jedna z porwanych kobiet wspomina: „Po miesiącu zaczęli żenić się z dziewczynami ze wsi. Każda kobieta, której mąż nie zjawi się w ciągu miesiąca, musi wziąć nowy ślub, ogłosili”¹³⁰. Inna, że za mąż wydano nawet dziewczynkę w wieku 10 lat¹³¹.

Odkąd władzę przejął al-Barnawi, ISWAP przeprowadziło tylko dwa porwania¹³². Pierwsze przeprowadzono 19 lutego 2018 roku. Porwano 110 uczennic ze szkoły w Dapchi, stanie Yobe. Wszystkie poza jedną były muzułmankami. Geneza i przebieg porwania są niejasne, ponieważ odbiega ono od standardowego wzoru działań ISWAP. Co więcej, dziewczynki zwolniono bez przyjęcia okupu. Nie było to więc porwanie motywowane finansowo. 21 marca 2018 roku zwrócono 104 uczennice – 5 z nich poniosło śmierć w trakcie porwania, a jedną chrześcijankę zatrzymano w roli niewolnicy, ponieważ odmówiła przejścia na islam¹³³. Ojciec jednej z porwanych dziewczynek powiedział w wywiadzie dla BBC, że członkowie ISWAP po prostu zostawili je przy ulicy w środku miasta i poinstruowali rodziców: „upewnijcie się, że nie zapiszecie ich więcej do szkół zachodnich, bo wrócimy i znowu je zabierzemy”¹³⁴. Następnie uścisnęli im dłonie, zrobili z nimi zdjęcia i pojechali¹³⁵. Al-Barnawi nigdy publicznie nie odniósł się do wydarzenia¹³⁶. Drugie porwanie przeprowadzone przez ISWAP miało miejsce 1 marca 2018 roku niedaleko obozu dla osób wewnątrznie przesiedlonych (*internally displaced persons* – IDP) w Rann, blisko granicy z Kamerunem. Podczas ataku ISWAP zmarło kilkadziesiąt osób, w tym trzech pracowników ONZ. Porwano również trzy kobiety¹³⁷. Dwie z kobiet, muzułmanki, zabito we wrześnie i w październiku, natomiast z trzeciej – chrześcijanki – uczyniono niewolnicę¹³⁸.

Zakończenie

W artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytania dotyczące sposobu rozwoju organizacji Boko Haram w okresie jej aktywności militarnej. Zwrócono uwagę na dynamikę frakcyjną oraz różnice pomiędzy frakcjami. ISWAP, odcinając się i odróżniając od JAS, szczególnie promuje swoją działalność jako prospołeczną dla muzułmanów, ofertę lepszego, bezpiecznego

¹²⁸ Amnesty International, dz. cyt., s. 61.

¹²⁹ W. Bauer, dz. cyt., s. 53.

¹³⁰ Tamże, s. 48.

¹³¹ Tamże, s. 172.

¹³² E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 13.

¹³³ Tamże, s. 15.

¹³⁴ BBC News, *Dapchi girls: Freed Nigerian girls tell of kidnap ordeal* – tłum. aut., <https://www.bbc.com/news/43489217> [22.05.2022].

¹³⁵ Tamże.

¹³⁶ E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 15.

¹³⁷ UN News, *Top UN official in Nigeria condemns killing of abducted aid worker; calls for immediate release of two others*, <https://news.un.org/en/story/2018/09/1019522> [22.05.2022].

¹³⁸ E. Pearson, J. Zenn, dz. cyt., s. 16.

życia bez grzechu i w zbawieniu. W przeciwieństwie do Shekau, podstawowym celem działalności terrorystycznej ISWAP są przedstawiciele władz państwowych i służby porządkowe. Starają się nie uderzać w ludność cywilną, z zasady nie porywają dla okupu. Kreują się na „tych lepszych”. Na tle brutalnych zbrodni JAS rzeczywiście zdają się być relatywnie mniej okrutni.

Boko Haram od momentu, w którym rozpoczęło działalność zbrojną, w błyskawicznym tempie stało się jedną z najkrwawszych organizacji świata. Jest bezpośrednio odpowiedzialne za śmierć 350 000 osób, a także porwanie czy zmuszenie do przesiedlenia kolejnych setek tysięcy osób. Pozbawiona granic moralnych polityka Shekau została odrzucona najpierw przez Al-Kaidę, a następnie przez IS. Został on oddalony od najbardziej zabójczych organizacji świata ze względu na to, że nawet dla nich jego działalność była zbyt przesiąknięta przemocą. Szerokie rozumienie *takfir* przez przywódcę JAS pozwalało mu na uznanie za *kufir*, a więc tym samym za godnego śmierci wroga, każdego, kto nie należał do jego szeregów. Obojętne było mu, czy zabija żołnierzy czy cywilów, mężczyzn, kobiety czy dzieci, muzułmanów czy chrześcijanki. Płynne granice pomiędzy tym, co dozwolone, a tym, co zakazane sprawiły, że Boko Haram pod jego przywództwem dokonało licznych pogwałceń norm i praw dotyczących konfliktów zbrojnych. Zwróciło uwagę społeczności międzynarodowej porwaniem 276 dziewczynek z Chibok, które przetrzymywało przez lata w lesie Sambisa oraz masakrą w Badze, która pochłonęła 2000 ludzkich istnień. Za życia Shekau odpowiadało za znaczną większość światowych ataków przeprowadzonych poprzez śmierć samobójczą kobiet, ponieważ w przeciwieństwie do IS czy Al-Kaidy nie uważał zmuszania kobiet i dzieci do męczeństwa za nieodpowiednie.

Shekau w 2021 roku nie przegrał walki z państwem nigeryjskim lecz z innym wrogiem – ISWAP, tj. frakcją, która niegdyś wraz z nim tworzyła Boko Haram. Działalność antyterrorystyczna Nigerii i państw ościennych nie okazała się na tyle efektywna, by zwalczyć ugrupowanie. Obecnie to właśnie ISWAP dominuje w Borno oraz pozostałych częściach regionu jeziora Czad, po przejęciu terytoriów oraz części ludzi z szeregów JAS. Przeciwdziałanie jej ekspansji na poziomie krajowym, regionalnym i międzynarodowym trwa. Od października 2021 roku, zabito czterech kolejno wybieranych przywódców ISWAP.

Tytuł pracy w języku angielskim:

BOKO HARAM – STRUCTURAL AND MILITARY EVOLUTION AFTER 2009

Bibliografia

Materiały źródłowe

Institute for Economics & Peace, *Global Peace Index 2021*, 2021.

Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2015. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2015.

Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2016. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2016.

- Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2017. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, 2017.
- Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2018. Measuring the Impact of Terrorism*, 2018.
- Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2019. Measuring the Impact of Terrorism*, 2019.
- Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2020. Measuring the Impact of Terrorism*, 2020.
- Institute for Economics & Peace, *Global Terrorism Index 2022. Measuring the Impact of Terrorism*, 2022.

Publikacje zwarte

- Bauer W., *Porwane. Boko Haram i terror w sercu Afryki*, Wołowiec 2017.
- Borarosova I., Walter A., Filipec O., *Global jihad: Case studies in Terrorist Organizations*, Gdańsk 2017.
- Brakoniecka S., *Boko Haram. Koncepcja reformy islamu w północnej Nigerii*, Warszawa 2018.
- Madej M., *Zagrożenia asymetryczne – „nowy” problem bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] Kuźniar R. i in., *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Warszawa 2012.
- Stempień M.S., *Boko Haram 2002–2020. Czarne flagi nad Nigerią*, Siedlce 2020.

Artykuły

- Ahmed P., *Factional Split Inside Boko Haram. Evolving Dynamics and Future Implications*, Cairo International Center for Conflict Resolution, Peacekeeping and Peacebuilding, 2019.
- Amnesty International, *‘Our job is to shoot, slaughter and kill’. Boko Haram’s reign of terror in North-East Nigeria*, Londyn 2015.
- Botha A., Abdile M., *Understanding Boko Haram in Nigeria – Reality and Perceptions*, The Network of Traditional and Religious Peacemakers, 2017.
- Curiel R.P., Walther O., O’Clery N., *Uncovering the internal structure of Boko Haram through its mobility patterns*, „Applied Network Science”, 2020, nr 5, s. 18.
- International Crisis Group, *After Shekau: Confronting Jihadists in Nigeria’s North East*, 2022.
- International Crisis Group, *An Exit from Boko Haram? Assessing Nigeria’s Operation Safe Corridor*, 2021.
- International Crisis Group, *Curbing Violence in Nigeria (II): The Boko Haram Insurgency*, 2014.
- International Crisis Group, *Facing the Challenge of the Islamic State in West Africa Province*, 2019.
- International Crisis Group, *What Role for the Multinational Joint Task Force in Fighting Boko Haram?*, 2020.
- Mahmood O.S., Ani N.C., *Factional Dynamics within Boko Haram*, Institute for Security Studies, 2018.
- Mercy Corps, *„Motivations and Empty Promises”. Voices of Former Boko Haram Combatants and Nigerian Youth*, 2016.
- Pearson E., Zenn J., *Boko Haram, the Islamic State, and the Surge in Female Abductions in Southeastern Niger*, International Center for Counter-Terrorism, 2021.
- Pronińska K., *Konflikty w Afryce i Jemenie w 2018 r. – ekspansja dżihadystów a wzrost intensywności i umiędzynarodowienia*, „Rocznik Strategiczny 2018/19”, 2019, t. 24, s. 129–144.
- Pronińska K., *Współczesne konflikty zbrojne w Afryce i Jemenie: aktywność sił dżihadystycznych a zaangażowanie sił międzynarodowych*, „Rocznik Strategiczny 2017/18”, 2018, t. 23.
- Warner J., Matfess H., *The Unexpected Operational and Demographic Characteristics of Boko Haram’s Suicide Bombers*, Combatting Terrorism Center at West Point, 2017.
- Weiss C., Zenn J., *Ansaru Resurgent: The Rebirth of Al-Qaeda’s Nigerian Franchise*, „Perspectives on Terrorism”, 2021, t. 15, nr 5, s. 46–58.
- Zenn J., *Nigerian al-Qaedaism*, „Current trends in islamist ideology”, 2014, nr 16, s. 99–117.

Źródła internetowe

- Africa News, *96 terrorism financiers uncovered in Nigeria*, <https://www.africanews.com/2022/02/04/96-terrorism-financiers-uncovered-in-nigeria/>.

- Al Jazeera, *Nigeria: 7,000 Boko Haram, other fighters surrender in a week*, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/24/nigeria-7000-boko-haram-other-terrorists-surrender-in-a-week>.
- Al Jazeera, *Nigerian official says new leader of ISIL-linked group killed*, <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/22/nigerian-official-says-new-leader-of-isil-linked-group-killed>.
- Asadu C., *Nigerian military says leader of IS-linked group is dead*, AP News, <https://apnews.com/article/africa-chad-nigeria-islamic-state-group-boko-haram-6fcc3b1951a0bec957931e0f80279ab7>.
- BBC News, *Dapchi girls: Freed Nigerian girls tell of kidnap ordeal*, <https://www.bbc.com/news/43489217>.
- BBC News, *Nigeria says Iswap leader Abu Musab al-Barnawi is dead*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-58576635>.
- Carsten P., Kingimi A., *Islamic State ally stakes out territory around Lake Chad*, „Reuters”, <https://www.reuters.com/article/us-nigeria-security-idUSKBN1I0063>.
- Hinshaw D., Parkinson J., *The 10,000 Kidnapped Boys of Boko Haram*, „The Wall Street Journal”, <https://www.wsj.com/articles/the-kidnapped-boys-of-boko-haram-1471013062>.
- McLean R., Alfa I., *Thousands of Boko Haram Members Surrendered. They Moved In Next Door*, „The New York Times”, <https://www.nytimes.com/2021/09/23/world/africa/boko-haram-surrender.html>.
- Odunsi W., *Terrorists eliminated as military bombard camp of ISWAP leader, Fiya Yuram*, „Daily Post Nigeria”, <https://dailypost.ng/2022/08/22/terrorists-eliminated-as-military-bombard-camp-of-iswap-leader-fiya-yuram/>.
- Osborne S., *Boko Haram increasingly using drugged children as suicide bombers, warns Unicef*, The Independent, 2017, <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/boko-haram-children-suicide-bombers-drugged-children-unicef-warn-nigeria-cameroon-niger-chad-a7680366.html>.
- Reuters, *ISWAP militant group says Nigeria's Boko Haram leader is dead*, https://www.reuters.com/world/islamic-state-west-african-province-says-nigerias-boko-haram-leader-is-dead-2021-06-06/?utm_source=itable&utm_medium=email&utm_campaign=2430856_.
- Reuters, *Nigerian army says Islamic State West Africa's new leader killed in military operation*, <https://www.reuters.com/world/africa/nigerian-army-says-islamic-state-west-africas-new-leader-killed-military-2021-10-28/>.
- Reuters, *Northeast Nigeria insurgency has killed almost 350,000 – UN*, <https://www.reuters.com/world/africa/northeast-nigeria-insurgency-has-killed-almost-350000-un-2021-06-24/>.
- Sunday O., *Air force allegedly kill ISWAP leader, Sani Shuwaram, others*, „The Guardian Nigeria”, <https://guardian.ng/news/air-force-allegedly-kill-iswap-leader-sani-shuwaram-others/>.
- Sunday O., *Many killed as military bombards terrorists' enclave in Sambisa forest*, „The Guardian Nigeria”, <https://guardian.ng/news/many-killed-as-military-bombards-terrorists-enclave-in-sambisa-forest/>.
- Tayo T., *No easy answers to Lake Chad Basin's security dilemmas*, Institute for Security Studies, <https://issafrica.org/iss-today/no-easy-answers-to-lake-chad-basins-security-dilemmas>.
- The Economist, *Boko Haram is becoming even more extreme*, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/11/24/boko-haram-is-becoming-even-more-extreme>.
- The Nigerian Voice, *Sani Shuwaram Is Islamic State's West Africa Province (ISWAP)'s New Leader*, <https://www.thenigerianvoice.com/news/303442/sani-shuwaram-is-islamic-states-west-africa-province-iswap.html>.
- UN News, *Top UN official in Nigeria condemns killing of abducted aid worker; calls for immediate release of two others*, <https://news.un.org/en/story/2018/09/1019522>.